

NİZAMI KƏNDİNİN ADI QAYTARILSA YAXŞIDIR

Gərək ki, 1997-ci ilin fevral ayı idi. Eşitdim ki, Şəmkir rayonundakı Nizami kəndinin adını dəyişib Əli Yaqublu qoyublar. Düzü, inanmadım. Şəmkirli dostuma zəng edib soruşdum. Doğrudanmı dünya dahisi Nizami Gəncəvinin adını silib Əli Yaqublu qoyublar? Kim olub Əli Yaqublu adı adam, sənəti na olub?

- Heç nə, - dedi, dostum, Sovetlər vaxtı kənd sovet sədri və sonralar isə Şəmkir Rayon İcraiyyə Komitəsinin sədri.

Axi, bu boyda dahinin adını silməyə onların necə əli göldi?

Şəmkirdə başqa sovxoza, kənd yoxdu, Əli kişi-nin adını verəyidər.

- Başqa kənd, sovxoza var, amma Əli kişisinin vəzifəli oğlu məhəz buranı istəyib. Təntənəli adqoyma mərasimini də keçiriblər. Sizin şair və yazıçılarından dörd-beş nəfər də gəlib məclisə yeyib, Şəmkir konyakından içib xeyir-dua da veriblər.

- Bəs bu yeyib-içib, xeyir-dua verən şair və yazıçıları məğənənlərlər ki, bizim Nizami Gəncəvinimiz təkdır, dünyada dahisidir. Bütün Şərq və Avropanın sənətkarları onun poeziyası, şəxsiyyəti qarşısında baş ayır. Dünyada ona bərabər ikinci da-hi şairimiz yoxdur!..

2021-ci il yanvarın 5-də möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyev həmişəki kimi qədər məzmunlu danışdı ki, bütün millət heynar qaldı. Prezident dahi Nizami Gəncəvinin 880 illiyinin təntənəli qeyd eləməyə sərəncam verdi. Üstəlik də sevimli şairimiz Molla Pənah Vəqifin Şuşadakı məqbərəsini təmir etməyə və «Vaqif poeziya gülənləri»ni keçirməyə də sərəncam verdi.

Yeri gölmiskən, möhtərəm oxucularımızın yadına salmaq istəyirəm ki, dünyanın dahi şəxsiyyətləri Azərbaycan xalqının dahi oğlu Nizami Gəncəvi haqqında nələr yazüb, nələr deyiblər.

Şərq dünayının müdrik şairi Hafiz Şirazi (1300-1389) yazdı: «Qoca dünya heç bir zaman Nizami Gəncəvinin mənəzumələri kimi gözəl sözler eşitməmişdir».

XV əsrda yaşayış-yaratmış hind-urdur alimi və yazıçı Məhəmməd Şibli Numani bəzim Nizamini fars-tacik ədəbiyyatın dahisi Əbü'l-qasim Firdovsindən (934-1020) da üstün qiymətləndirir. Məhəmməd Şibli Numani yazır: «Aşiqana şeirlər, məhəbbət neğmələrinin yaradıcı Nizamidir. Nizami Gəncəvi das-tanlarının hor beysi bir qozəl borabordır. Türkiblərin, cümlələrin yüksəcmələr və təsnifində, qafiyələrin yeniliyi və möhkömliyində, ifadələrin dəbdəbəli çıxməsində Nizami Gəncəvinin göstərdiyi qüdrət-dən Əbü'l-qasim Firdovsida osor belə yoxdur və bu cəhətdən o, Nizamiyə tay olubilməz.

Nizami Gəncəvi olmasayıdı, nə Hindistanın qüd-rəlli şairi Əmir Xosrov Dəhləvi, nə də hind poeziyasını zənginləndirən başqa söz ustaları olmazdı.

Dahi Azərbaycan dramaturqu və nasiri Mirza Fə-tüli Axundov (1812-1878): «Nizamının yaratdığıları bəşəriyyətin bəddi inkişaf tarixinin qızıl şəhəfisidir».

Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyev (1923-2003): «Azərbaycana, Azərbaycan xalqına tökcə Nizami Gəncəvi kimi dahi bir şəxsiyyət bəşəriyyətinə görə Gənəcə torpağı, Gənəcə xalqı, gən-cələrlə obidi minnətdərliyə layiqdirlər».

Dünyanın on məşhur şərqşünas alımları, dahi şairləri min ilə yaxındır ki, bizim Nizami Gəncəvi-yə həsod aparırlar, qədim poeziyadan nə yazırlar-sa ona istinad edir, onu ehtiramla yada salırlar.

Şərqşünas-akademik Yuri Nikolayeviç Marr (1893-1935): «Boşoriyyət tarixində və bütün dünyada həla indiyə qodur hakim Nizami Gəncəviye bərabər başqa şair yaranmamışdır. Nizami Gəncəvi təyi-bərabəri olmayan Azərbaycan şairidir. Nizami hökmədlərlərə deyil, hökmədlər Nizami Gəncəviyi pəroşti etmişlər. Azərbaycan mühitində yaşayış-yaradın Nizami İran şairi yeldir».

XVII əsr Azərbaycan ədabiyyatının on məşhur nümayəndələrindən biri Məhəmmədəli Saib Təbrizi (1601-1676) Nizami Gəncəvinin dərin mənaya malik olan yüksək bir misrasını bir divana bərabər tutaraq yazdı: «Söz gövhərinin boyunbağışını heç kim Niz-

Gərək biz tariximizi və tarixi şəxsiyyətlərimizi heç vaxt unutmayaq.

Tarixin hər sahifəsinə hörmətlə, ehtiramla yanaşaq.

Heydər ƏLİYEV, Ümummilli Lider

mi Gəncəvi kimi düzəməyib. Haqqın minlərlə rəhməti onun ruhuna ki, həqiqətən şeirlər onunla xətm olunub».

Ədəbiyyatşunas alim, görkəmli pedaqoq Firidun bəy Əhmədəgə oğlu Köçərli (1863-1920) iştirakçı yazdı: «Şeyx Nizami böyük şairlərdən birisi olub. Onun kimi fəsil (fəsahət) söz ustası (Ş.N.) revan təbə və şirin zəban şair dünən üzünə az gəlibdir. Heç bir şair o lətfat və zərflilikdə söz deməyibdir».

Görkəmli tarixçi filosof-şair Abbasqulu ağa Bakıxanov (21.06.1797-1847) Nizami Gəncəvi poeziyasına heyranlığını bildirir: «İnsan qəlbini tolatmə götirən Nizami lirikası, dünya şöhrəti qazanan «Xəm-sə» şairin mənəvi dünayına misilsiz nümunədir, öyrənilməsi zəruri olan zengin bədii xəzinədir. Bütün şairlər onun ustادlığını etiraf etmişdir».

Nizami Gəncəvinin poetik ırslisinin tədqiqatçısı və tərcüməcisi, bir neçə monografiyanın müəllifi, məşhur Nizamişunas, professor Yevgeni Eduardoviç Bertels (1890-1957): «Nizami Firdovsini döründən öyrənmiş, onu sadəcə oxumaqla kifayətlənməmiş, bəlkə, onu tədqiq etmişdir. Onun əslələri özünməmişdir. Nizami Gəncəvi XII əsrdən novator şairi olmuşdur. Firdovsi ilə Nizami arasında əslələlərə məbərəzində Firdovsi deyil, Nizami qalib gölmüşdür.

Nizami sənəti öz əhatə dairəsi, bedii dolğunluğu və kamilliyyi ile yalnız dövrünün Şərq şairini deyil, habelə, Qərb müasirlərinin belə fəvqündə yüksələn zəmanəsinin ədəbiyyatını bir neçə əsr qabaqlayan bir sənət nümunəsi, bəşəriyyət dərülüfunurda yaşayacaq, olməz bi yaradıcılıq abidəsidir».

Mirza Adığözəl bəy Haqverdi bəy oğlu Qarabağlı (1770-1848) tarixçi-alim. 1736-cı ildən 1828-ci əl qədər Qarabağın tarixini əks etdirən «Qarabağnamə» əsərinin müəllifi: «Nizami Gəncəvinin yaratdığıları in-sanlığı və qəlbini nurlandırır, ona şəfəq saçır».

Dahi alman şairi İahann Volfgang Höte (1749-1832): «Firdovsi keçmiş üçün, Ənveri öz dövrü üçün, Nizami isə gelecek üçün yazmışdır. İnsan məhəbbət hissi Nizami Gəncəvinin əsərlərində dahiyanı ifadə olunmuşdur».

Məşhur Azərbaycan yazıçısı Nizami Gəncəvi haqqında çox qiymətli «Qılinc və qələm» tarixi poemasının müəllifi Məmməd Səid Ordubadi (1872-1950): «Hər bir şairimiz üçün Nizami Gəncəvinin yaradıcılığı elm, ədəbi və bədii bir dərülüfunur olmalıdır. Nizami Gəncəvinin poemaları geniş, yüksək fikirlər, ince hissələr və oxucunun zövq və marağını canlandıran folşəf düşüncələr xəzinəsidir».

Fars-tacik alimi Dövlətşah Səmərqəndi (1438-1491) Nizami Gəncəvi haqqında yazdı: «Nizamının bilik və kamalda böyüklüyü o dərəcədədir ki, yazmaqdə qələm, söyləməkdə dil acizdir».

Nizami Gəncəvinin tərcüməcisi, rus-sovet şairi A. Starostin yazdı: «Nizami elə bir şəxsiyyət, elə nəhəng şairdir ki, renessans özü Nizami Gəncəvi idir orayı bilər».

Azərbaycanın ilk xalq şairi Səməd Vurğun (1906-1956) Nizamının 800 illik yubileyində 6 tarixi möqələnin və bir neçə şeirlər müəllifidir. Xalq yazıçı Mirzə İbrahimov, şair Mikayıll Rzaquluzadə və Nizamişunas Rüstəm Əliyev tərcümədən söz dənəndə yazarlar ki, məlumatdır ki, Nizami poemalarının Azərbaycan dilinə on yaxşı tərcüməcisi Səməd Vurğunun çevirdiyi «Leyli və Məcnun»dur.

1947-ci ildə Nizami Gəncəvinin Gəncədə açılan məqbarəsində çıxış edən Səməd Vurğun (1906-1956) deməsidir: «Nizami Gəncəvi özüne belə bir heykəl yaratmışdır ki, bu heykələ doğru gedən el yolunu heç zaman ot basmamış və basmayaçaqdır. Azərbaycan xalqı özünün on başlıca sərvətini, milli dili, mədəniyyətini, öz doğma oğlunu və şairini - Nizamini yaddan çıxarmamışdır. Nizamının təsəvvüründə məhəbbət adı insan məhəbbətindən geniş və güclüdür».

*Keçidkən nəsillər o sənin söz çəmənindən,
Ellər, obalar dərs alacaqdır hələ sandən...
Sənsən əhdəliyət dediyim sevgili dildər,
Daşlarda, çiçəklərdə, ürəklərdə adın var.*

Səməd Vurğun 24 avqust 1939-cu ildə Kislovodsk şəhərində on dörd misralıq məşhur «Nizami» şeirini və 1941-ci ildə öz böyük sołefinin şorfinə «Forhad və Şirin» tarixi dramını yazdı.

Doktor Cavad Heydər (1925-2014): Nizami Gəncəvi günüdür və Çin dənizindən doğub dağları işqalandır. Nizamidə türk və türkük bütün maddi və mənəvi yüksəliklərin simvoludur».

Məşhur İran alimi, professor-yazıcı Səid Nəfisi (1895-1968): «Nizami Gəncəvinin yolu ilə gedənlər onun «Xəmsə»sinə cavab yazanlar haqqında bəhs aqmaq, siyahı tətbiq etmək çox uzun bir işdir. Bu baradə ayrıca kitab yazmaq olar...»

İran alimi Səid Nəfisinin bu arzusunu Moskvada yaşıyan həmyerlimiz, professor Qozənfor Yusif oğlu Əliyev fədakarlıqla yerinə yetirdi. Mərhum Qozənfor Əliyev «Nizami mövzu və süjetləri Şərq xalqları ədəbiyyatında» adlı dəyərli bir əsər yazdı. Kitab Moskvada «Vostoçnaya literatura» nəşriyyatında rus dilində çap olundu. Professor Qozənfor Əliyev vaxtsız vəfat etdi. İmkan vermedi ağır zəhmət bahasına noş olunan monumental əsərini görməyə. O, 1984-cü il aprel ayının 23-də əlli dörd yaşında dünayını dəyişdi. Onun bütün Şərq xalqlarına yadiğar qoşduğu «Nizami mövzu və süjetləri Şərq xalqları ədəbiyyatında» əsəri ölümündən bir il sonra noş olundu. Professor Qozənfor Əliyev 287 şair, dramaturq və ədib haqqında Nizami Gəncəvi mövzularına müraciət edənlər barədə əsər yazmışdır.

General-major, yazıçı İsmayıll bəy Nəsrxullah Sultan oğlu Qutqaşlı (27.01.1806-14.08.1861) Məkkəyə gedərkən Gəncədən keçəndə dayanmış. Şeyx Nizami Gəncəvinin qəbrini ziyarət etdərək deməsidir: «- E Şeyx Nizami, qəbrini görüb, rəhmət oxuyub, ruhundan tövqəqə edirəm; kamalının nöqtə qədərini biza bəxş etəm, rütbənə, yenə rütbənə qatmaq mümkün deyil. («Səfərnəmə» əsəri, soh.94. Bakı, 1967-ci il nəşri).

Rus sovet şairi Nikolay Tixonov (1896-1979): «Nizamının səsi səkkiz əsrənə bəri eşidilir və biz in-di əli hiss edirik ki, şair sanki bizim aramızdadır».

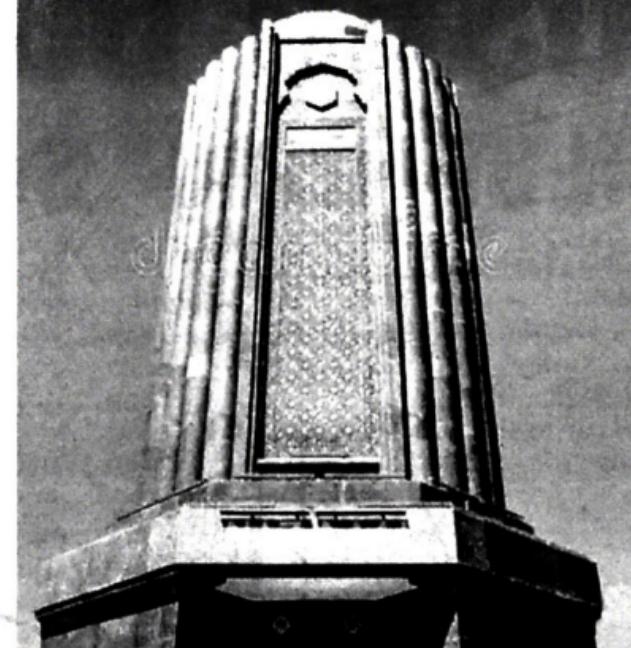
Rus-sovet yazıçısı, içtimai xadim Aleksandr Faddeyev (1905-1956): «Məhəbbət hissələri Nizami əsərlərində bütün insanlara məxsus hissəyyət soviyyəsinə qızdırılır, ümumi boşarı humanist hissə qəvrilir. O zaman bu, yeni söz id - Avropanın fikri hələ bu dorucaya qalxmayışdır».

Fars-tacik şairi Əbdülrəhman Cami (1414-1492): «Nizamının parlaq və torifəliyiq kamilliyinin izahata ehtiyacı yoxdur. Çünkü heç kimin onun qədər xoş və ince monalar saçmaq qüdroti ola bilmez. Bu, insan nəslinin imkanları xaricindədir».

*Həni böyük ustad? Həni Nizami?
Həni onun nəzmi, incə kələmi?
Bu gün pərdədədir böyük sənətkar,
Qəlbinin gövhəri hər yerdə parlar.*

(Davamı 16-cı sahifədə)

NİZAMİ KƏNDİNİN ADI QAYTARILSA YAXŞIDIR

(Əvvəli 13-cü səhifədə)

Dahi özbək şairi Mir Əlişir Nəvai (1441-1501): «Nizami sənəti o qədər əzəmətli və çəkilidir ki, onu ölçmək üçün göylər qədər böyük tərəzi, Yer kürəsi kimi iri vahidi lazımdır.

Sanma bu meydanda asandır durmaq,

Nizamılı pəncə-pəncəyə vurmaq.

Mütəfəkkir Nəvai dahi Nizaminin zəngin yaradıcılığından ilham almış və onun «Xəmsə»sindən mövzu seçərək özünəməxsus üslub və xüsusiyyətlərlə yeni gözəl əsərlər yaratmışdır».

Hind xalqının böyük şairi Əmir Xosrov Dəhləvi (1253-1325): Nizami Gəncəvinin sözlərini «dililik suyu» adlandırdı. Nizaminin sənət bağından topladığı «güllərdən» yiğdiyi parlaq incilərlə öz xəzinəsini «Xəmsə»sini yaratdığını və Nizami Gəncəviyə bərabər ola bilməyəcəyini təvazökarlıqla etiraf edir:

Nizami Gəncəvi hamidan əvvəl,

Hünər xəzinəsinə qoyanda təməl,

Sənət badəsini əlinə aldı,

Safını o içdi, xilt bizə qaldı.

O xıltdan içərək çalsam da qələm,

Ona mən bərabər ola bilmərəm».

Məşhur alman şairi Henrix Heyne (1797-1856):

Almaniyadan özünün də böyük şairləri var. Lakin Nizami Gəncəvinin qarşısında onlar kimdir?!»

Yan Rinka: «Dastan yaratmaqdə Nizami hamını ötüb-keçmişdir. Heç kəs onun yaradıcılıq səviyyəsinə yüksələ bilməmişdir».

«Nizami və onun müasirləri» kimi monumental əsərin müəllifi. Akademik Aqafangel Krimski (1871-1942): «Nizami - böyük Azərbaycan şairi - romantiki, təkcə Azərbaycan poeziyasının deyil, eyni zamanda dünya poeziyasının ilham mənbəyi olmuşdur».

2021

*Toplayanı:
Şəmistan NƏZİRLİ*